

Pracę wieńczą badania empiryczne opisane w rozdziale jedenastym, w którym Autor stosuje metody pomiaru skuteczności oddziaływania polityki pieniężnej w Polsce, scharakteryzowane w rozdziale siódmym. Przeprowadzone studia statystyczne wskazują na restrykcyjność polskiej polityki pieniężnej, na efektywność oddziaływania takich instrumentów, jak stopy procentowe i kurs walutowy na wielkości produkcji, kredytów, sprzedaży detalicznej czy poziomu inflacji przy różnych warunkach brzegowych inflacji i otwartości gospodarki. W rozdziale tym przedstawiono też model mechanizmu transmisji monetarnej i przeprowadzono analizę wykorzystującą szacowanie wpływu szoków stopy procentowej na podstawowe wielkości charakteryzujące gos-podarke.

W ostatniej części (III) książki – moim zdaniem – zabrakło refleksji na temat europejskiego kontekstu polskiej polityki pieniężnej. Zdaję sobie sprawę, że jest to temat bardzo szeroki i stanowić może przedmiot odrębnej rozprawy. Wydaje mi się jednak, że bliskie członkostwo Polski w UE (w momencie druku pracy), a w przyszłości także w UGW, powinno choć w skromnym zakresie znaleźć swoje miejsce w rozważaniach o współczesnej polityce pieniężnej w Polsce i jej perspektywach.

Podniesione wyżej uwagi czy wątpliwości polemiczne nie umniejszają walorów i bardzo wysokiej merytorycznej oceny recenzowanej książki. Jest ona pierwszą w Polsce pozycją, która przedstawia ocenę ewolucji polityki pieniężnej na przestrzeni rozwoju polskiej gospodarki w ostatnich piętnastu latach – z punktu widzenia celów, strategii, instrumentów i ich skuteczności. Jedynie w artykule Z. Polańskiego *Przemiana i ciągłość: refleksje o polskiej polityce pieniężnej w okresie piętnastolecia transformacji ustrojowej* w „Banku i Kredycie” 2004, nr 2, można znaleźć historyczną syntezę rozwoju polskiej polityki pieniężnej.

Recenzowana książka wnosi nowy, oryginalny wkład zarówno do stanu wiedzy teoretycznej, jak i aplikacyjnej polityki pieniężnej.

Lektura książki R. Kokoszczynskiego dowodzi autentycznego, osobistego zaangażowania Autora w prezentowane treści, oceny i meandry problematyki monetarnej. Jest wyrazem ogromnej dojrzałości badawczej wynikającej z pogłębionych i zweryfikowanych dla polskiej rzeczywistości studiów i przemysłów. Potwierdza to także bardzo rozbudowana bibliografia, która stanowiła podstawę do odwołań w tekście pracy czy przypisach, obejmująca całokształt najważniejszych światowych i krajowych pozycji zwartych i artykułowych z problematyki pieniężnej.

Autor należy do nielicznych w Polsce znawców problematyki polityki pieniężnej, tak od strony teoretycznej, jak i z punktu widzenia badań empirycznych – zarówno ilościowych, jak i jakościowych – a także w zakresie jej praktycznej realizacji, dzięki doświadczeniu zdobytemu w trakcie pracy na różnych stanowiskach w NBP. Posiadał on godną pozazdroszczenia umiejętność swobodnego przechodzenia z materii teoretycznej do aplikacyjnej. Jednocześnie o wysokim poziomie rozważań naukowo-badawczych Autora świadczy ogromna łatwość prowadzenia zarówno syntezy teoretycznej, jak również analizy i interpretacji zjawisk empirycznych. To rzadko spotykana wszechstronność poznania naukowego, która przewija się w recenzowanej pozycji.

Dodatkowym walorem recenzowanej książki jest jej język. Napisana została w sposób przejrzysty, logiczny i konsekwentny. Czyta się ją dobrze, wręcz chłonie treści w niej zawarte; jest zrozumiała w prezentowaniu wywodów czy egzemplifikacji. Napisana jest ładnym językiem, choć – jak już wcześniej wskazano – materia, jaką zajmuje się Autor, nie należy do prostych. Tym większa więc zasługa Autora, który potrafi przybliżyć zawiłości polityki monetarnej w czytelny sposób. Recenzowana książka w pełni zasługuje na polecenie szerokiemu gronu czytelników, którym bliskie są zagadnienia polityki pieniężnej.

Wiesława Przybylska-Kapuścińska

Tomasz Budnikowski, *Bezrobocie na świecie i w Polsce*, Instytut Zachodni, Poznań 2002, ss. 236.

Bezrobocie jest jednym z największych problemów współczesnego świata i zapewne największym problemem naszego kraju. Jest przedmiotem zainteresowania wielu nauk, w tym ekonomii. Omawiana książka jest monografią tego globalnego i lokalnego problemu na gruncie ekonomii i częściowo polityki społecznej.

W rozdziale I, zatytułowanym *Światowe bezrobocie wyzwaniem przelomu wieków*, Autor dokonuje prezentacji problemu. Bezrobocie uznaje za zjawisko stanowiące nieodłączną część rzeczywistości – dzisiaj i w przyszłości. Zwraca uwagę na ciągle utrzymujące się różnice w definicji bezrobotnego, które prowadzą do różnych szacunków stopy bezrobocia. W książce przedstawiono tendencje zmian stopy bezrobocia, jego struktury, zróżnicowania regionalnego. Omawiając bezrobocie długookresowe, Autor podkreśla, że najlepszym sposobem jego ograniczenia jest interwencja w początkowej fazie, zapobiegająca przekształceniu się „normalnego” bezrobocia w bezrobocie długookresowe. Szczególną wagę przywiązuje do kształcenia, jako najlepszej metody zapobiegania i ograniczania bezrobocia. Obok bezrobocia rejestrowanego istnieje także bezrobocie nie-rejestrowane (ukryte) – w książce problem ten zilustrowano na przykładzie Holandii i Wielkiej Brytanii.

Rozdział II zatytułowany jest *Elastyczność rynku pracy a bezrobocie*. Dość szczegółowej analizie poddane są w książce koszty pracy – zarówno płacowe, jak i pozapłacowe. Na tle negatywnych doświadczeń ze wzrostem płac taryfowych wyprzedzającym wzrost wydajności pracy, przywołany jest przykład Holandii, w której – w ramach dialogu społecznego – akceptacja związków zawodowych dla bardzo umiarkowanego wzrostu płac i ograniczenia świadczeń społecznych doprowadziła do zasadniczego wzrostu zatrudnienia. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych w 17 z 29 państw ODCE występowała płaca minimalna, w państwach członkowskich UE kształtująca się przeciętnie na poziomie 40-60% średniego wynagrodzenia brutto robotnika w przemyśle przetwórczym. Płaca minimalna zapewnia odpowiednie dochody sporej części pracowników, może jednak także prowadzić do zwiększenia bezrobocia. Autor wskazuje następnie, że na ograniczenie bezrobocia wpływa większe zróżnicowanie płac w przekroju całej gospodarki, branżowym czy regionalnym. Analizie poddano także sposób ustalania płac, w tym trójstronne porozumienia przedstawicieli pracodawców, związków zawodowych i rządu. Obok pozytywnych doświadczeń, np. Holandii i Finlandii, przywołane są także negatywne – takie jak RFN. Liczne dane potwierdzają także, że generalnie kraje o zdecentralizowanym rynku pracy (a tym samym także zdecentralizowanych decyzjach płacowych) notują niższą stopę bezrobocia. Kolejnym aspektem elastyczności rynku pracy, poddanym analizie, jest mobilność siły roboczej. Autor wskazuje na to, że w państwach o bardziej zliberalizowanym rynku pracy stopa bezrobocia jest niższa niż w krajach o znacznym poziomie bezpieczeństwa miejsca pracy. Ostatnim aspektem elastyczności rynku pracy, omawianym w książce dość szczegółowo, jest czas pracy. Według przytoczonych danych, nietypowe stosunki pracy obejmowały w 1998 r. 29,2% ogółu pracujących w UE. W szeregu krajów to właśnie upowszechnienie pracy w formach niestandardowych, np. zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu pracy lub na kontraktach terminowych, stało się jednym z głównych sposobów ograniczania bezrobocia.

Rozdział trzeci zatytułowany *Zabezpieczenie bezrobocia* prezentuje systemy zabezpieczenia na wypadek bezrobocia, zwłaszcza zasiłki dla bezrobotnych. W pierwszej kolejności Autor analizuje zależności między zasadami zasiłków dla bezrobotnych i poziomem bezrobocia. Dane wskazują na istnienie w dłuższym okresie związku między długością okresu przysługiwania zasiłku z tytułu bezrobocia i jego wysokością, natomiast – wbrew dość rozpowszechnionemu przekonaniu – z reguły kraje o wysokich zasiłkach dla bezrobotnych odznaczają się jednocześnie niskim poziomem bezrobocia. W książce dokonano zestawienia zasad, na jakich przysługują zasiłki dla bezrobotnych w Niemczech, Wielkiej Brytanii i USA. O tym, jak różnie sformułowane są warunki uprawniające do zasiłków dla bezrobotnych, świadczy porównanie kilku krajów europejskich. Różnice dotyczą także omawianego w książce pojęcia pracy akceptowalnej – takiej, której nieprzyjęcie przez bezrobotnego prowadzi do utraty przez niego prawa do zasiłku. Jako bardzo rygorystyczne przywoływane są np. rozwiązania w Norwegii i Szwecji, według których bezrobotny musi praktycznie zaakceptować każdą ofertę pracy, w tym zmianową i nocną, także w dowolnej miejscowości, co oznacza konieczność przeprowadzki. Podobnie wszystkie systemy zabezpieczenia na wypadek bezrobocia zobowiązują bezrobotnych do podjęcia oferowanych szkoleń i do wykazywania aktywności w poszukiwaniu pracy. Dość obszernie zaprezentowano amerykańskie podejście do zachęcania do pracy beneficjentów pomocy społecznej, wychodzące z założenia, że każda praca jest lepsza niż życie z zasiłku. Autor, przytaczając przykłady takich rozwiązań w poszczególnych stanach, wskazuje na ich liczne zalety, ale również mankamenty, takie jak niskie dochody nie pozwalające wydobyc się ze sfery ubóstwa (*working poor*).

Rozdział czwarty to *Bezrobocie w Polsce*. Rozdział rozpoczyna obszerna analiza wielkości i struktury bezrobocia w naszym kraju. Następnie omówiono te kwestie, które wcześniej zostały poddane analizie w odniesieniu do innych krajów. W rozdziale dotyczącym kosztów pracy Autor wskazuje między innymi, że obniżenie płacy minimalnej nie przyczyni się do obniżenia poziomu bezrobocia. W rozdziale o instytucjonalizacji polskiego rynku pracy szczególną uwagę zwrócono na dialog społeczny. Autor bardzo otwarcie wskazuje przy tym na słabości wszystkich uczestników tego dialogu: w odniesieniu do pracowników najemnych stwierdza trafnie (s. 172): „Można odnieść wrażenie, że w rozumieniu sporej części pracowników najemnych transformacja, która nastąpiła po 1989 r., miała niemalże wyłącznie charakter kosmetyczny. Miejsce nielubianego państwa jako właściciela środków produkcji zajęli krajowi lub zagraniczni kapitaliści”. Następnie jednak pisze o naruszeniu kodeksu pracy przez pracodawców. Ocena polski rynek pracy jako bardzo nieelastyczny. W dalszej części artykułu przedstawiono ewolucję systemu zabezpieczenia w razie bezrobocia – od ustawy z 29 grudnia 1989 r. do ustawy z 17 grudnia 2001 r. Obrazu dopełnia przedstawienie świadczeń, jakie bezrobotni mogą uzyskać z systemu pomocy społecznej.

W *Podsumowaniu* Autor raz jeszcze zwraca uwagę na globalny charakter problemu bezrobocia, stanowiącego „bez wątpienia jedno z najważniejszych wyzwań, przed jakimi stają społeczeństwa na początku nowego wieku” (s. 205). Zwraca uwagę, że w rzeczywistości pracy pozbawionych jest znacznie więcej osób, niż wynika to z oficjalnych statystyk. Wśród przyczyn bezrobocia omawia przede wszystkim koszty pracy i nieelastyczny rynek pracy. Podkreśla, że brak wyraźnej zależności między wielkością bezrobocia a wysokością zasiłku dla bezrobotnych. Zwracając uwagę na różnice w podejściu do bezrobocia w Europie i USA, za szczególnie cenne uznaje amerykańskie doświadczenia z dodatkiem dla niskozarabiających, czyli ujemnym podatkiem dochodowym.

Zdaniem Autora bezrobocie to „największy problem Polski początku XXI wieku” (s. 215). Wskazując na przypadkową zbieżność transformacji systemowej w Polsce z wejściem w wiek aktywności zawodowej młodych ludzi wyżu demograficznego stwierdza, że „niewykorzystanie potencjału zdolnych do pracy młodych ludzi należy za wielkie marnotrawstwo, na jakie nie powinno sobie pozwolić świadome społeczeństwo obywatelskie” (s. 215-216). Podsumowanie ustaleń dotyczących strukturalnego charakteru polskiego bezrobocia, wyższego bezrobocia kobiet i ludzi młodych, zróżnicowania regionalnego, kosztów pracy, dialogu społecznego, nieelastycznego rynku pracy, systemu zabezpieczenia bezrobotnych i pomocy społecznej kończy wskazaniem pozytywnych doświadczeń w zakresie umacniania się społeczeństwa obywatelskiego, o czym świadczy rozwój organizacji pozarządowych „zaangażowanych w pracę na rzecz osób potrzebujących, których coraz większą grupę stanowią bezrobotni” (s. 219).

Książka ma istotne zalety. Jest to szeroka prezentacja zagadnienia o podstawowym znaczeniu dla Polski i świata, a punktem odniesienia analizy naszych problemów nie jest tylko, jak to z reguły bywa, Europa. Autor, koncentrując się przede wszystkim na rozwiniętych krajach świata, w tym głównie Niemczech i USA, nie pomija także (zgodnie z tytułem) problematyki bezrobocia w innych rejonach globu – wysoko rozwiniętych (Japonia, Nowa Zelandia) i uboższych – Ameryce Łacińskiej, Azji czy Afryce.

Praca zawiera bardzo wyważoną, obiektywną analizę. Napisana jest ładnym językiem. Jej wartość informacyjną istotnie podnoszą bardzo liczne, dobrze dobrane i zaprezentowane tabele.

Wśród minusów książki na pierwszym miejscu wymienić można dość marginesowe potraktowanie makroekonomicznego kontekstu bezrobocia, które zarówno dla wyjaśnienia problemu zjawiska, jak i dla zbudowania programu jego ograniczenia ma zasadnicze znaczenie. W pracy nieco jednostronnie ograniczono się do kosztów pracy i elastyczności rynku pracy, jako głównych przyczyn bezrobocia.

Książkę czytałoby się jeszcze lepiej, gdyby zawierała wstęp, ze sformułowaniem problemu, celu i założeń analizy, a poszczególne rozdziały kończyły się podsumowaniem, ogólniejszymi wnioskami.

Do bardzo nielicznych dyskusyjnych stwierdzeń zaliczyć można chyba zbyt ostre sformułowanie o braku zrozumienia konieczności przekwalifikowania jako częstego warunku znalezienia pracy przez obywateli państw Europy Środkowo-Wschodniej (s. 25). Twierdzenie to jest prawdziwe tylko w odniesieniu do części tych społeczeństw, o czym świadczy gwałtowny rozwój różnych form edukacji ustawicznej (wskaźniki udziału w edukacji ustawicznej przyjmowane w UE są na przykład w Polsce i w Niemczech na tym samym poziomie). Czy rzeczywiście spadek migracji z południa

Włoch wynika z poprawy szans zatrudnieniowych w Mezzogiorno (s. 54)? Przeczy temu ogromne zróżnicowanie stóp bezrobocia między północą i południem Włoch.

Pewne wątpliwości budzą niektóre pojęcia użyte w pracy. Określenie z tytułu rozdziału II: „zabezpieczenie bezrobocia” nie jest raczej stosowane, mogłoby zostać zastąpione np. przez „zabezpieczenie na wypadek bezrobocia” lub „zabezpieczenie bezrobotnych”. Lepsze byłoby konsekwentne stosowanie pojęcia „zabezpieczenie społeczne” tylko w liczbie pojedynczej. W tabeli 14 na s. 41 zapewne chodzi o „pracowników umysłowych”, a nie „zatrudnionych”.

Ogólnie – jest to bardzo dobra książka o bezrobociu na świecie i w Polsce, zawierająca bardzo dużo materiału informacyjnego, zestawiająca problemy i sposoby ich rozwiązywania. Jest to pozycja godna polecenia wszystkim, którzy chcieliby lepiej zrozumieć ten kluczowy problem współczesnego świata.

Maciej Zukowski

Romuald Poliński, *Prawidłowości transformacji systemów ekonomicznych*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2003, ss. 206.

Problematyka transformacji systemowej centralnie planowanych gospodarek postsocjalistycznych krajów Europy Środkowej i Wschodniej w kierunku rynku, którą zapoczątkowano w 1989 r. stała się w ostatnim okresie częstym przedmiotem dociekań nauk ekonomicznych i innych nauk społecznych. Powstają podstawy teorii transformacji systemowej – tranzytologii, której ważną dziedziną jest ekonomia polityczna transformacji (*the economics of transition, the political economy of transformation*). Koncentruje ona swe rozważania na triadzie logicznie powiązanych ze sobą zasadniczych problemów o charakterze ogólnym, dotyczących przesłanek, celów i metod jakościowej transformacji systemów ekonomicznych.

Wnioski i rekomendacje wynikające z badań tej problematyki mają ważne znaczenie zarówno dla teorii, jak i praktyki (strategii) transformacji we wszystkich krajach ją przeprowadzających. Proces transformacji systemowej nie został jeszcze zakończony, a poznanie właściwych mu prawidłowości ekonomicznych jest ważną przesłanką jego racjonalizacji, przyspieszenia i zakończenia.

Celem badań przeprowadzonych w recenzowanej monografii było określenie na podstawie kompleksowej analizy, krytycznej oceny i teoretycznego uogólnienia obiektywnych prawidłowości transformacji systemowej centralnie planowanych gospodarek postsocjalistycznych krajów Europy w gospodarki rynkowe, paradygmatu okresu przejściowego i wypracowanie koncepcji kształtowania racjonalnego programu transformacyjnego sprzyjającego rozwiązywaniu głównych problemów rozwojowych tych gospodarek w krótszym i dłuższym okresie, w kontekście globalizacji gospodarki światowej.

Transformacja systemów gospodarczych jest traktowana jako złożony, wieloaspektowy i konfliktowy proces radykalnych przekształceń ustrojowych, wymagający specjalnego okresu przejściowego, którego istotą jest dynamiczny dualizm – współistnienie dwóch odmiennych systemów alokacji czynników wytwórczych (kapitału i pracy), tj. administracyjnego i rynkowego oraz odpowiadających im systemów dystrybucji dochodu narodowego.

Badania przeprowadzono z uwzględnieniem najważniejszych czynników i uwarunkowań zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych wpływających na rozpoczęcie, przebieg i rezultaty procesu transformacji systemowej. To pozwoliło autorowi rozpatrzyć problemy transformacji w określonej dynamice i we wzajemnym związku z właściwymi procesami ekonomicznymi – w ujęciu synchronicznym i diachronicznym.

R. Poliński w swej książce na temat transformacji systemowej w Europie Środkowej i Wschodniej uwzględnił odpowiednie prace teoretyków ekonomii i stosunków międzynarodowych, dokumenty i materiały międzynarodowych instytucji finansowych oraz organizacji gospodarczych, a także oficjalne dokumenty i akty prawne państw, które przechodzą transformację.